

Woody Allen: *Side Effects*  
A Ballantine Book  
Published by The Random House Publishing Group

Copyright © 1975, 1976, 1977, 1979, 1980  
by Woody Allen

Fordította:  
Békés Pál, Dezsényi Katalin,  
Hideg János, László Zsófia

Megjelent a Cartaphilus Könyvkiadó  
gondozásában, 2008-ban  
Felelős kiadó: Szász Zsolt

Felelős szerkesztő: Dezsényi Katalin

Hungarian translation © by Békés Pál,  
Dezsényi Katalin, Hideg János, László Zsófia

ISBN 978-963-266-010-3

---

## *Emlékezés Needlemanre*

Már négy hete elment, de még mindig nehéz elhinnem, hogy Sandor Needleman meghalt. Jelen voltam a hamvasztásnál, és a fia kérésére vittem pehelycukrot is, de a fájdalomtól nemigen tudtunk másra gondolni.

Needlemant állandóan saját gyászszertartása foglalkoztatta, és egy ízben elárulta nekem, hogy jobban szereti a hamvasztást a temetésnél, bár mindkettőt inkább, mint egy hétvégét Mrs. Needleman társaságában. Végül a hamvasztás mellett döntött, hamvait pedig a Heidelbergi Egyetemnek adományozta, amely szétszórta azokat a szélrózsa négy irányába, az urnát pedig visszaváltotta.

Szinte most is látom magam előtt gyűrött öltönyében és szürke pulóverében. Súlyos kérdések nyomasztották, ezért gyakran elfelejtette eltávolítani a vállfát a zakójából, mielőtt felvette. Egyszer, egy princetoni diplomaosztó ünnepségen felhívtam rá a figyelmét, ő azonban csak nyugodtan mosolygott, és mindössze ennyit válaszolt: „Sebaj, hadd higgyék csak az ellenlbasaim, hogy izompacsirtával állnak szemben.” Két nappal később bevitték a Bellevue kórházba, mert egy Stravinskyvel folytatott beszélgetés közben váratlanul hátraszaltót csinált.

Needlemant gyakran félreértették. Szükszavúságát nemegyszer vélték ridegségnek, holott mélyen érző ember volt; miután egyszer szemtanúja volt egy különösen szörnyű bányakatasztrófának, képtelen volt re-

petázni gofrijából. Hallgatása szintén sokakat elidegenített, ám mivel a beszédet a kommunikáció tökéletlen módjának tartotta, még legbizalmasabb beszélgetéseit is inkább jelzások segítségével bonyolította le.

Amikor elbocsátották a Columbia Egyetem kötelékéből, mivel vitába keveredett az egyetem akkori rektorával, Dwight Eisenhowerrel, prakkerrel várt a híres extábornokra, és addig csépelte, amíg Eisenhowernek végre sikerült menedéket találnia egy játékboltban. (A két férfi azon bonyolódott szenvedélyes nyilvános nézeteltérésbe, hogy az iskolai csengő az előadás végét vagy a szünet kezdetét jelzi-e.)

Needleman mindig nyugodt halálban reménykedett. „Könyveim és írásaim között érjen, mint fivéremet, Johann” – szokta volt mondogatni. (Needleman testvére egy rolós íróasztal alatt fulladt meg, miközben egy rímszótár után kutatott.)

Ki gondolta volna, hogy miközben Needleman ebédidőben épp egy épület bontását szemléli, fejen találja a lengő vasgolyó? Elementáris erejű ütés érte, és Needleman arcán széles mosollyal szenderült jobblétre. Utolsó, talányos szavai a következők voltak: „Köszönöm, már van egy pingvinem.”

Mint mindig, Needleman a halála idején is több művön dolgozott egyidejűleg. Egyik befejezetlen etikai témájú munkája azon az elméleten alapult, hogy „a jó és igazságos viselkedés nemcsak erkölcsösebb, hanem telefonon is gyakorolható”. Új, szintén félbemaradt szemantikai tanulmányában azt bizonygatta (időnként a fizikai meggyőzés erejét is igénybe véve), hogy a mondat szerkezet örökletes, a siránkozás azonban szerzett tulajdonság. Végül dolgozott még egy könyvön a holokausztról, kifestőkönyv-melléklettel. Needleman meg-

szállottan kutatta a bűn problémáját, és eléggé ékes-szóloán érvelt amellett, hogy valódi gaztetttről csak akkor beszélhetünk, ha elkövetőjét Feketének vagy Péternek hívják. Kacérkodása a nemzetiszocializmussal botrányt kavart tudományos körökben, bár a náci díszlépést hosszas tornagyakorlatok és táncórák ellenére sem tudta elsajátítani.

Számaára a náciizmus pusztán az elméleti filozófiára adott reakció volt, egy álláspont, amellyel megpróbálta lenyűgözni barátait, majd tettetett izgalommal a képükbe üvöltött: „Aha! Most megfogtalak!” Első látásra könnyű kritizálni Hitlerrel kapcsolatos álláspontját, csakhogy figyelembe kell vennünk saját bölcséleti írásait is. Elutasította a kortárs lételméletet, és kitartott amellett, hogy az ember a végtelent megelőzően is létezett, bár nem volt túl sok választási lehetősége. Különbséget tett létezés és Létezés között, és tudta, hogy az egyik kívánatosabb a másiknál, de sohasem emlékezett, melyik is az. Az emberi szabadság Needleman számára az élet abszurdításának felfogását jelentette. „Isten hallgat – szokta mondogatni –, most már csak az Embernek kéne befognia a száját.”

A Hiteles Lét, fejtegette Needleman, csak hétvégén megvalósítható, és még akkor is autót kell hozzá kölcsönözni. Needleman szerint az ember nem a természetből „független” lény, hanem „része” a természetnek, és csak úgy tudja megfigyelni a saját létezését, ha először közönyösnek tette magát, azután gyorsan átszalad a szoba túoldalára, remélve, hogy megpillantja önmagát.

Az életfolyamatra az *Angst Zeit* kifejezést használta, ami nagyjából „szorongással töltött időt” jelent, és úgy vélte, az ember arra ítéltetett, hogy „időben” létezzen, bár a dolgok ezalatt máshol történnek. Hosszas elmél-

kedést követően Needleman szellemi integritása meggyőzte arról, hogy nem létezik, barátai sem léteznek, és egyedül az biztos, hogy a banknak aláírt egy hatmillió márkás adósságlevelet. Valósággal megbabonázta a nemzetiszocialisták erőfilozófiája, vagy ahogy Needleman mondta, „istenien áll rajtam a barna ing”. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetiszocializmus épp azt a fajta veszélyt képviselte, amely ellen Needleman küzdött, elmenekült Berlinből. Bokornak álcázva magát oldalazott (egyszerre mindig hármat ugrott), így sikerült észrevétlenül átlépnie a határt.

Bármerre járt is Európában, a hírnevétől megfélemlített diákok és értelmiségiek lelkesen segítettek neki. Menekülés közben is megtalálta a módját az *Idő, eszencia és valóság: a semmi szisztematikus újraértékelése*, és elbűvölő pamfletje, az *Éttermi kalauz bujkálóknak* publikálására. Chaim Weizmann és Martin Buber gyűjtést rendeztek és petíciókat nyújtottak be annak érdekében, hogy Needleman az Egyesült Államokba emigrálhasson, ám az általa választott szálloda épp tele volt. Amikor a német katonák már csak percekre jártak prágai rejtékhelyétől, Needleman mégis úgy döntött, Amerikába távozik, ám túlsúlyos poggyásza miatt a reptéren szóváltásba keveredett. Albert Einstein, aki ugyanazon a járaton repült, elmagyarázta neki, hogy ha kivenné a sámfákat a cipőiből, minden mást magával vihetne. Az esetet követően a két férfi gyakran váltott levelet egymással. Einstein egyszer a következőket írta neki: „Az ön munkássága és az enyém sok mindenben hasonlít, bár máig nem egyértelmű számomra, hogy ön mivel foglalkozik.”

Amerikában Needleman sohasem fogyott ki a nyilvános vitából. Itt jelentette meg *Nemlét: mit tegyünk, ha kitör rajtunk?* című híres művét, valamint klasszi-

kus nyelvfilozófiai munkáját, *A nem-esszenciális funkciók szemantikai módozatait*, amiből *Balszerencsés kasszafűrók* címmel készült sikerfilm.

Jellemző módon a kommunista párthoz való kötődése miatt zárták ki a Harvardról. Úgy érezte, igazi szabadság csakis egy gazdasági egyenlőtlenségektől mentes társadalomban lehetséges – példaként a hanyabolyt említette. Órákon keresztül bámulta a hanyagákat, miközben sóvárogva így merengett: „Micsoda harmonikus lények. Ha a nőstényeik csinosabbak lennének, senki sem tudna ellenállni nekik.” Érdekes megemlíteni, hogy amikor az Amerika-ellenes tevékenységet vizsgáló bizottság beidézte, köpött, amit barátainak saját filozófiájával igazolt: „A politikai tetteknek nincsenek erkölcsi következményeik, ugyanis az igazi Lét keretein kívül léteznek.” A tudományos elit ezúttal valóban kiábrándult belőle, és alig néhány hét múltán a princetoni tantestület kátrányba és tollba hempergette. Needleman melleleg ugyanezt az érvelést alkalmazta a szabad szerelemről alkotott elképzeléseinek igazolására, de két fiatal hallgatólány egyike sem volt vevő rá, a tizenhat éves ráadásul fel is jelentette.

Needleman szenvedélyesen tiltakozott az atomkísérletek ellen, ezért Los Alamosba repült, ahol több diák társaságában megtagadta, hogy elhagyja egy esedékes robbantás helyszínét. Ahogy teltek a percek és nyilvánvalóvá vált, hogy a kísérletre mégis sor kerül, Needleman a fültanúk szerint ezt mormolta: „Tyűha”, majd kereket oldott. Az újságok azonban sohasem írták meg, hogy egész nap koplalt.

Könnyű felidézni a tudós közszereplő Needleman, ezt a ragyogó, elkötelezett elmét, a *Modor stílusa* szerzőjét. De Needleman, a magánember az, akire mindig szeretettel fogok visszagondolni, arra a Sandor Need-

lemanre, aki soha nem mutatkozott kedvenc kalapja nélkül. Még a hamvasztásán is kalapot viselt. Valószínűleg ebben is elsőként. Vagy arra a Needlemanre, aki oly szenvedélyesen szerette a Walt Disney filmeket, hogy – bár Max Planck felvilágosította az animáció lényegéről – nem hagyta magát lebeszélni arról, hogy telefonon felhívja Minnie Mouse-t.

Egyszer a házamban láttam vendégül Needlemant. Tudtam, hogy kedvel egy bizonyos tonhalkonzervet, ezért feltöltöttem vele a vendégkonyhát. Bár szégyellte bevallani, mennyire rajong ezért az ételkülönlegességért, amikor azt gondolta, hogy senki sem látja, kinyitotta az összes konzervet és így merengett: „Ti vagytok az én gyerekeim.”

Amikor Milánóban a lányommal és vele hármásban egy operaelőadást néztünk végig, Needleman kihajolt a páholyból, és a zenekari árokba zuhant. Mivel túl büszke volt, hogy elismerje: véletlen balesetről volt szó, egy hónapon keresztül minden este elment az operába, és megismételte a mutatóvívét. Hamarosan enyhe agyarázkódás tünetei mutatkoztak rajta. Felhívtam a figyelmét, hogy nyugodtan abbahagyhatja a leeseést, hiszen már elérte célját. Ő azonban a fejét rázta: „Csak még néhányszor. Nem is olyan rémes.”

Emlékszem Needleman hetvenedik születésnapjára. A felesége pizsamát vett neki. Needlemannek nyilvánvalóan csalódást okozott az ajándék, hiszen korábban egy új Mercedesre tett célzást. Emberi nagyságát mutatja, hogy visszavonult dolgozószobájába, és egymagában kidühöngte magát. Azután mosolyogva tért vissza az ünnepségre, a pizsamát pedig Arabel két egyfelvonásosának premierjéig le sem vetette.

HIDEG JÁNOS FORDÍTÁSA

---

## *Az elítélt*

Brisseau a holdfényben aludt. Hanyatt feküdt az ágyban, kövér hasa a levegőbe meredt, szája ostoba mosolyra húzódott, s leginkább valami élettelen tárgynak tűnt: óriási futball-labdának vagy két operajegynek. A következő pillanatban, amikor oldalára fordult, és a holdfény mintha más szögből hullott volna rá, pontosan olyan volt, mint egy huszonhét darabos ezüst ét-készlet, salátáskehellyel és levesestállal.

Álmodik, gondolta Cloquet, ahogy revolverrel a kezében fölbe hajolt. Ő álmodik, de én *létezem*. A valóságban. Cloquet gyűlölte a valóságot, de jól tudta, hogy ez az egyetlen hely, ahol jó bifszteket ehet az ember. Még soha azelőtt nem oltott ki emberi életet. Igaz, valamikor régen lelőtt egy megkerült kutyát, de csak miután egy pszichoanalitikusokból álló csoport ezt írásba adta neki. (Az eb, amely megkísérelte leharapni Cloquet orrát, s utána képtelen volt abbahagyni a röhögést, a diagnózis szerint mániás depresszióban szenvedett.)

Álmában Brisseau egy napfényes tengerparton szaladt boldogan anyja széttárt karja felé, de amint már-már átölelte volna az ősz hajú, síró asszonyt, az két gombóc vaníliafagyalattá változott. Brisseau felnögyött, Cloquet pedig leeresztette a revolvert. Az ablakon keresztül hatolt be a házba, s immáron több mint két órája ugrásra készen állt Brisseau fölött, de a raszást képtelen volt meghúzni. Egyszer már felhúzta a kakast, és a fegyver csövét egyenesen Brisseau bal fülébe nyomta, ekkor azonban az ajtó felől neszt hallott,

erre az iratszekrény mögé ugrott, a pisztolyt pedig Brisseau fülében hagyta.

Virágos pongyolájában Madame Brisseau lépett a szobába, s mikor felkattintott egy apró lámpát, észrevette a férje fejéből kiálló fegyvert. Anyai elnézéssel felsóhajtott, kivette a pisztolyt, és a párna szélére fektette. Gondosan ráhajtotta a paplan sarkát, lekattintotta a lámpát és távozott.

Cloquet, aki félelmében elájult, egy óra múltán tért magához. Egyetlen pánikteli pillanatra azt képzelte, hogy újra gyermek, és a Riviérán van, de mikor tizenöt perc múltán egyetlen turista sem tűnt fel, ráébredt, hogy még mindig Brisseau fiókos szekrénye mögött kuporog. Visszatért az ágyhoz, megragadta a pisztolyt, és ismét Brisseau halántékának szegezte, ám még mindig képtelen volt leadni a lövést, mely véget vetett volna a hírhedt fasiszta besúgó életének.

Gaston Brisseau dúsgazdag, jobboldali családból származott, és már kora ifjúságában elhatározta, hogy hivatásos besúgó lesz. Fiatalemberként beszédórákat vett, hogy jobban menjen a besúgás. Egy ízben így vallott Cloquet-nak: – Istenem, mennyire élvezem, ha másokról pletykálhatok.

– De miért? – kérdezte Cloquet.

– Nem tudom. Hogy jól bemárthassam őket.

Brisseau kedvtelésből köpte be a barátait, gondolta Cloquet. Megbocsájthatatlan bűn! Cloquet ismert egy algériai férfit, aki abban lelte örömét, hogy tenyerével hátulról nyakon vágott másokat, majd szemtől szembe az egésztest mosolyogva letagadta. Úgy tűnt, a világ jókból és rosszakból áll. A jók nyugodtabban alszanak, állapította meg Cloquet, a rosszak viszont a virrasztást részesítik előnyben.

Cloquet és Brisseau évekkel korábban, drámai körülmények között ismerkedett meg. Brisseau egy éjjel berúgott a Deux Magots-ban, és a folyó felé tántorgott. Abban a hiszembben, hogy már hazaért, levetkőzött, de az ágya helyett a Szajnába vetette magát. Amikor megpróbálta magára húzni a takarót, a keze vizes lett, és felüvöltött. Cloquet, aki abban a pillanatban a Pont Neuf hídján éppen parókája kergetésével volt elfoglalva, meghallotta a jeges vízből érkező kiáltást. Az éjszeles volt és sötét, s Cloquet-nak a másodperc töredéke alatt kellett eldöntenie, kockáztassa-e életét egy bajba jutott idegenért. Mivel azonban egy ilyen fontos kérdésben nem akart éhgyomorra dönteni, sietve betért egy étterembe, és megvacsorázott. Vacsora után a büntudattól vezérelve horgászfelszerelést vásárolt, és visszatért, hogy kipecázza Brisseau-t a folyóból. Először szárított léggel próbálkozott, ám Brisseau ravaszabb volt annál, semhogy ráharapjon. Végül Cloquet kénytelen volt Brisseau-t ingyenes tánccleckék ígéretével partközelve csalogatni, majd egy hálóval gyorsan kiemelte. Miközben Cloquet lemérte Brisseau súlyát és hosszát, a két férfi barátságot kötött.

Cloquet most közelebb lépett Brisseau alvó alakjához, és ismét felhúzta a pisztolyt. Tettének jelentőségét latolgatva émelygés fogta el. Ez az émelygés egzisztenciális természetű volt, amelyet az élet esetlegességének átható megélése idézett elő nála, s nem lehetett közönséges szódabikarbonával enyhíteni. Egzisztenciális szódabikarbonára volt szüksége – melyet több Szajnaparti gyógyszertár is tart. Ez a gyógyszer autókerek nagyságú, hatalmas tablettá; vízben oldódik, és megszabadít a túlzott öntudat okozta émelygéstől. Cloquet mexikói ételek fogyasztása után is gyakorta bevette.